

עלייה וקוץ בה: התמודדות מדינת ישראל עם העלייה ההמונית

מערך שיעור

מידע למורים

<p>מערך שיעור זה עוסק בעלייה בעשור הראשון לקיומה של מדינת ישראל. השאלה שעומדת במרכז השיעור עוסקת ביחס המשתנה של מנהיגי המדינה לעלייה ההמונית בשנותיה הראשונות של מדינת ישראל. מצד אחד, ראשי המדינה, שנאבקו עשרות שנים במדיניות המנדט הבריטי, רצו לאפשר לכל יהודי לעלות אליה ולעמוד בהבטחת הכרזת העצמאות: "מדינת ישראל תהא פתוחה לעלייה יהודית ולקיבוץ גלויות". מצד אחר, היכולות הכלכליות המצומצמות של המדינה והקשיים בחיבור בין התרבויות שונות הציבו בפניהם אתגר גדול. נבחן סוגיה זו בעזרת פריטי מקור שונים ממגוון מקורות, בעזרתם ניחשף לנושאים מרכזיים בעשור הראשון למדינה שהשפיעו גם על שאלת העלייה.</p>	<p>תיאור קצר של השיעור</p>
<p>החטיבה העליונה</p> <ul style="list-style-type: none"> נושא שנתי: 70 שנה למדינת ישראל <u>תכנית הלימודים בהיסטוריה מ"מ</u>: בונים את מדינת ישראל במזה"ת, נושא 3, ב: עלייה, קליטה ועיצוב החברה והתרבות במדינת ישראל; גלי העלייה והקליטה בשלושים השנים האחרונות של המאה ה-20 <u>תכנה"ל בהיסטוריה ממ"ד</u>: מדינת ישראל נושא ג': עלייה, קליטה והתיישבות במדינת ישראל; העלייה בשנות ה-70 וה-90 	<p>קהל יעד ונושא בתכנית הלימודים</p>
<ul style="list-style-type: none"> גרף עולים, 1951 מנשר ממשלת ישראל לכבוד שנתיים לקום המדינה מעברת בית-ים נקודות מייצגות את מזונך: ייצוג מזון בנקודות לצורך חלוקת מזון בתקופת הצנע מכתב למערכת ששלחה הילדה פנינה לעיתון "דבר" 	<p>פריטי מקור שהשיעור מתבסס עליהם</p>
<p>2 שיעורים</p>	<p>אורך הפעילות</p>
<ul style="list-style-type: none"> "ראשיתה של העלייה הסלקטיבית", אבי פיקאר, עיונים בתקומת 	<p>חומר רקע</p>

<p>ישראל (9), 1999.</p> <ul style="list-style-type: none"> • "התכנית ל'קליטה ישירה' של העלייה ההמונית בשנות החמישים ותוצאותיה", דבורה הכהן, עיונים בתקומת ישראל (1) 1991. 	<p>למורה</p>
<ul style="list-style-type: none"> • שליחת דף העבודה עם הקישורים או צילום דף עבודה והקרנת פריטי המקור • קישור לתמונות או הדפסתן • הדפסת תארים למשימת סיכום השיעור, לפי התפקידים המופיעים במערך. 	<p>ציוד והכנות מוקדמות</p>
<p>דף עבודה</p>	<p>קבצים נוספים</p>

מהלך השיעור

תיאור הפעילות	מהלך ההוראה ואורך משוער
<p>נאמר לתלמידים שבעת הקמת המדינה היו במדינה כ-715,000 יהודים, ובסך הכול היו בה כ-872,000 תושבים.</p> <p>נציג את הגרף המציג את מדינות המוצא של העולים ונשאל:</p> <ul style="list-style-type: none"> - מצאו בגרף נתון שהפתיע אתכם. - כיצד הנתונים משקפים סיכוי או סיכון למדינה בשנותיה הראשונות? <p>לאחר שהתלמידים יעלו את השערותיהם, נדגיש כי בשיעור זה נעסוק בעלייה למדינת ישראל מיד לאחר הקמתה. לאחר קום המדינה הגיעו לארץ עולים רבים מארצות האסלאם ומאירופה. בזכות עולים אלו, ובהשקעת מאמצים אדירים של הממשלה ושל תושבי המדינה הקולטים, בתוך שלוש שנים וחצי הוכפל מספר היהודים שהתגוררו במדינת ישראל..</p> <p>ניתן לומר כי לאורך גלי העליות לישראל, הייתה שניות ביחס לעולים. מצד אחד ניכר רצון לחיזוק האוכלוסייה היהודית בארץ ישראל, ומצד אחר ניכר קושי כלכלי בקליטת העולים וחשש מפני התרבות השונה שלהם.</p> <p>השאלה התעצמה מאוד לאחר הקמת מדינת ישראל, כאשר לראשונה, הסמכות להעלאת היהודים ארצה הייתה נתונה לחלוטין בידי ממשלת ישראל. מדינת ישראל החלה בקליטת עולים חדשים מכל קצות העולם, כמעט ללא סינון. העולים הגיעו ממדינות רבות ומסיבות שונות כגון: התנכלויות בארצות מוצאם, ניצולי שואה שנותרו פליטים ברחבי אירופה וכן מניעים אידיאולוגיים ציוניים. מדיניות זו כונתה "העלייה ההמונית".</p> <p><u>נשאל את התלמידים: כיצד קרה שמדינת ישראל שקלה לבטל את אפשרות העלייה ההמונית לאחר שלוש שנים בלבד מראשית קליטת עלייה?</u></p> <p>נבקש מהתלמידים לשער ולנסות לענות על שאלה זו.</p> <p>לאחר מכן נחלק את דף העבודה העצמית שילווה אותנו בחלק הראשון של השיעור, ולאחריו נערוך סיכום כללי בכיתה.</p>	<p>פתיחה לשיעור ושאלת מוקד</p>
<p>על מדיניות הממשלה ניתן ללמוד מדף המנשר, שהשאלות בדף העבודה מתייחסות אליו. במלאת שנתיים להקמת המדינה, הוציאה ממשלת</p>	<p>מדיניות בן גוריון לעלייה</p>

תיאור הפעילות	מהלך ההוראה ואורך משוער
<p>ישראל מנשר ובו היא פורטת את הישגיה ואתגריה של המדינה הצעירה. נקציב לתלמידים 15 דקות של עבודה אישית בקריאת המנשר ובמענה על דף העבודה. לאחר מכן נעבור עם התלמידים על דף העבודה.</p> <p>נדמה כי שני הסעיפים שעוסקים בגאווה בכמות העולים, קשורים בעיקר לסעיפי ההתיישבות והביטחון. בן-גוריון תמך בכל ליבו בעלייה המונית ככל האפשר (לפחות בשלוש שנים הראשונות לקיומה של המדינה) וידע שרק בעזרת העלייה המסיבית יוכל להגשים את חלום פריסת היישובים הישראליים בקצוות הנידחים של המדינה, דבר שישפר את ביטחון האזרחים. כמו כן, החקלאות, המוזכרת במנשר כתחום תעסוקה מרכזי של העולים, הייתה סמל לחיבור בין האוכלוסייה הוותיקה לעולים החדשים הן בהיבט הייעוד של עבודת האדמה ("יצירת אדם חדש") והן בתפקיד שמילאה החקלאות בשמירה על אדמות המדינה ובסיוע בביטחון.</p>	<p>המונית דף עבודה ודיון במליאה</p>
<p>למפעל העלייה התלוו בעיות קשות. ננסה לחפש מידע עליהן בעקבות תמונות. לשם כך נחלק את הכיתה לשלוש קבוצות, כל קבוצה תקבל קישור לתמונה אחת, ודרכה תצטרך למצוא מהם האתגרים שהיו טמונים בעלייה ההמונית. לבסוף, כל קבוצה תשתף את כלל הכיתה בממצאים שלה.</p> <p>נכתוב על הלוח שלוש שאלות כלליות על התמונות, ובעזרתן יפענחו התלמידים את הקשר בין נושאי התמונות ובין האתגרים בקליטת העלייה:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. מה רואים בתמונה? נסו לפענח את הנושא המוצג בה. 2. מהו הפתרון המוצע בתמונה ואיזו בעיה הוא מנסה לפתור? 3. לדעתכם, כיצד נושא זה קשור לקליטת העלייה ההמונית? <p>התמונות:</p> <ul style="list-style-type: none"> • מעברת בית-ים • נקודותיך מייצגות את מזונך: ייצוג מזון בנקודות לצורך חלוקת מזון בתקופת הצנע 	<p>הגורמים לתמיכה במעבר לעלייה סלקטיבית</p> <p>עבודה בקבוצות והצגה במליאה</p>

תיאור הפעילות	מהלך ההוראה ואורך משוער
<p>• מכתב למערכת ששלחה הילדה פנינה לעיתון "דבר"</p> <p>כל קבוצה תענה בעצמה על השאלות, ולאחר מכן יציג נציג מכל קבוצה את הנושא בו עסקה התמונה של קבוצתו. הנציג יסקור את התמונה, יעמוד על הנושא שבה וכיצד נושא זה תרם לשיקולים בסוגיה של העלייה ההמונית.</p>	
<p>נתחיל במשימה:</p> <p>נחלק את הכיתה לפי תפקידים ונדפיס פתקים: שרה בממשלה, עובד בסוכנות, עולה חדש, חברת קיבוץ, תושב תל אביב, תושבת מעברת בת ים, מפקד בצה"ל, חקלאית במושב בנגב ועוד.</p> <p>נשאל: לנוכח היתרונות והחסרונות שמנינו כאן, כיצד הייתם ממשיכים בקליטת העלייה לישראל?</p> <p>נחלק את הלוח לשניים: הגורמים לתמיכה בעלייה ההמונית ומנגד, הקשיים שעוררה העלייה ההמונית. נאמר לתלמידים כי בשיעור זה ראינו את הלבטים שעלו בשנים הראשונות לקיומה של מדינת ישראל בנוגע להיקף העלייה לארץ. בכל אחד מהגורמים ניתן לדון בנפרד, אבל בראייה כללית ניתן לומר כי:</p> <p>בשנותיה הראשונות של מדינת ישראל הייתה מדיניות הממשלה (בראשות בן-גוריון) להביא ישראל עולים רבים ככל האפשר. בראש ובראשונה זו הייתה האידיאולוגיה שהתבטאה בהכרזת העצמאות בהצהרה של כינון בית פתוח לכל יהודי שיחפוץ בכך. נוסף על כך, ראינו במנשר שבן-גוריון ראה בעולים יסוד חשוב בבניית המדינה, ביכולתם לעזור בהתיישבות בכל חלקי הארץ ובעיבוד השטחים החקלאיים. התיישבות זו נשאה עמה היבטים ביטחוניים רבים שסייעו למדינה לשמור על גבולותיה הרחוקים והבלתי מאוישים. נרשום על הלוח שלושה גורמים אלו בעמודת התמיכה בעלייה המונית (התיישבות, חקלאות, ביטחון).</p> <p>ראינו שקליטת העולים לוותה גם בקשיים ובאתגרים. המדינה לא הצליחה לספק תנאי מגורים ראויים לעולים, ורבים מהם גרו שנים רבות בתנאים קשים, במעברות ובמגורים זמניים. העול הכלכלי הגדול</p>	<p>סיכום השיעור</p> <p>משימה ודיון במליאה</p>

מהלך ההוראה ואורך משוער	תיאור הפעילות
	<p>הביא להכרזת משטר צנע, שבו סיפקה המדינה לאזרחיה מנות אוכל מוקצבות, וככל שגברו גלי העולים, שהיו ברובם אוכלוסייה נזקקת, כך גבר הקושי של המדינה לספק מזון לכולם. נוסף על כך, יצירת חברה משותפת לעולים שהגיעו מגלויות רבות והתאחדו בארץ עם התושבים והוותיקים ובינם לבין עצמם, הייתה קשה מאוד, הן מצד הנקלטים והן מצד הקולטים. נרשום שלוש סיבות אלו על הלוח בעמודת ההתנגדות לעלייה ההמונית (תנאי מגורים, תמיכה כלכלית, יחסי קולטים-נקלטים).</p> <p>לבסוף, הכריעו השיקולים שכנגד קליטת העלייה ההמונית, והחל מסוף שנת 1951 עברה הממשלה למדיניות של עלייה סלקטיבית, שנועדה לצמצם את גלי העלייה האדירים, לשלוט בקליטת העולים ולשפר את היחס אל העולים שכבר הגיעו.</p> <p>בפועל, הממשלה רצתה צעירים שיחזקו את בניין הארץ ולא עולים חלשים שייתלו במוסדות הרווחה הרעועים ממילא. מי שנפגעו מהחלטה זו היו בעיקר יהודי צפון-אפריקה, פרס והודו, אף שמעולם לא הוחלט באופן רשמי שדווקא תפוצות אלו יצומצמו. שליחי העלייה, שהיו פרושים במקומות שמהם הגיעו העולים, הכשירו ונתנו אישורי עלייה למתאימים בלבד: נוער, צעירים (בדרך כלל עד גיל 35-40) חזקים ובריאים, בעלי יכולות לעבודה בחקלאות ובעלי יכולות חברתית ותרבותית להשתלבות בחברה. הווה אומר, שבשלב זה, הזכות לעלות ארצה נמנעה מרבים שרצו לעלות.¹</p> <p>אם נרצה להשיב על השאלה ששאלנו בראשית השיעור, נראה כי הקשיים שעמדנו עליהם בנוגע לקליטת העולים הרבים בראשית שנותיה של המדינה הצעירה הם שגרמו לראשי המדינה לעבור ממדיניות של קליטת עלייה המונית למדיניות של עלייה סלקטיבית.</p>

¹ אבי פיקאר, "ראשיתה של העלייה הסלקטיבית", עיונים בתקומת ישראל (9), 1999, עמ' 381-394.